ASZTALOS ISTVÁN
KALICZ NÁNDOR

VEZETŐ

AZ
ASZÓDI PETŐFI MÚZEUM
ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSAIHOZ

Második, átdolgozott kiadás

Aszód, 1976.

MÚZEUMI FÜZETEK

9. sz.

Szerkeszti: ASZTALOS ISTVÁN múzeumigazgató

Fotó: KRESZ ALBERT

Kiadja az aszódi Petőfi Múzeum
Felelős kiadó: Asztalos István
Megjelent A/5 méretben 1 ív terjedelemben, 5000 példányban
Pest megyei Nyomda, Vác. 76-2438
Felelős vezető: Nagy Sándor igazgató

2

Aszód nagyközség Pest megye ÉK-i részében, a gödöllői járásban, a 3. sz. főközlekedési műút mellett, Budapesttől 43 km-re fekszik. A Galga völgyének kereskedelmi, közlekedési, egészségügyi és kulturális központja.

Számos műemléke, kanyargós útjai, girbe-gurba közei, sikátorai, a temetők régi sírkövei gazdag múltról tanúskodnak.

Területén a legrégibb emberi nyomok az i. e. IV. évezredbe vezetnek vissza bennünket. Az újkőkor embereinek hatalmas települését és temetőjét az aszódi dombtetőn tárták fel, de az ezt követő korok népeinek emlékeit is felkutatták itt a régészek. A középkorban a község határában épített premontrei prépostság templomát, a hozzá tartozó épületeket, és a körülötte elhelyezkedő települést a török dúlás pusztította el.

A XVIII. században a Podmaniczky család birtokába került a község. Ebben az évszázadban alakultak meg a céhek, lett a község a környék ipari és kereskedelmi központja. Jelentőségét elismerve a század végén mezővárosi rangra emelték.

A Podmaniczky család szép barokk kastélyai fényes estélyek, nagyúri életmód emlékeit idézik. A környék nemes urain kívül számos nevezetes ember is megfordult a dombra kapaszkodó mezővárosban. Hunfalvi János nevelője Podmaniczky Frigyesnek. Jósika Miklóst pedig Podmaniczky Júlia szépsége vonzotta ide. Aszódon töltötte gyermekéveit Hajnóczy József, az első magyar köztársasági mozgalom mártírja. Itt tanárkodott a XIX. század második felében Csengey Gusztáv, a kor ismert hírlapírója, költője.

A mezőváros büszkesége az evangélikus paplak mellett álló scola latina volt, ahová nemcsak a közvetlen környék, de távoli vidékek gyermekei is eljöttek tanulni. Ennek az iskolának tanulója 1835-től 1838-ig Petőfi Sándor.

Magyarországon, a XIX. század végén Aszódon hozták létre az első javító-nevelő intézetet.

Az 1914-ben létesített Magyar Lloyd Repülőgép- és Motorgyár Rt-ben alkalmazott munkások a megindítói és megszervezői az aszódi és a környékbeli munkás- és parasztmegmozdulásoknak. A községet az 1918-as őszirózsás forradalom utáni időkben, és a Magyar Tanácsköztársaság alatt országszerte „Vörös Aszód"-nak nevezték.

E gazdag múltú település történeti emlékeit kutatja, gyűjti, rendszerezi, tárja a nagyközönség elé a Petőfi Múzeum.

Az aszódi Petőfi Múzeum 1958. május 11-én nyitotta meg kapuit az egykori Petőfi Gimnázium épületében.

Az aszódi régi gimnázium (scola latina, scola grammaticalis) a legújabb kutatások szerint már a XVIII. század elején működött. Az első másfél százados történetének virágkorát Koren István professzorkodása alatt (1833—1856) érte el. Az iskolaház földszintes, szalmatetős, bejárata egy folyosóra nyílt. A jobb oldali két helyiség az iskola tantermei, míg a bal oldali részen a professzori lakás helyezkedett el. Az 1870-es évek elején átépítették. A vegyes falazatú régi épületre emeletet húztak, megtartva a régi intézmény belső beosztását. A földszinten is és az emeleten is négy tantermet alakítottak ki, melyeket folyosó köt össze. 1931-ig ebben az épületben tanultak a diákok. Az új gimnáziumi épület felépítése és megnyitása után kollégiummá alakították át. 1949-ben a bentlakásos intézményt megszüntették és a helyiségeket szükséglakásokként használták.

A helytörténeti gyűjtemény kezdetben az emeletes ház két földszinti termében kezdte meg működését. Az épület többi részében továbbra is lakások voltak. Az idők folyamán hét lakót telepítettek át jobb, korszerűbb otthonba. 1961-ben a Művelődésügyi Minisztérium a gyűjteményt állami múzeumnak nyilvánította, ettől kezdve neve: Petőfi Múzeum. Gyűjtőterülete Pest megye ÉK-i része, a Galga völgye.

Az épület földszinti részében a kiállítási helyiségek helyezkednek el, az emeleten a raktárak, iroda és a Múzeum Baráti Kör klubszobája.

A múzeumépület külső falán látható emléktáblát 1875-ben helyezték el. A feliratot Csengey Gusztáv, a gimnázium akkori igazgatója, a jeles költő írta.

A múzeumba belépve kis összekötő folyosóra érkezünk. Balra a falon Dr. Mezősi Károly egyetemi tanár, egykori Pest me-

gyci múzeumigazgató, jeles Petőfi-kutató emléktábláját láthatjuk. A bronzból és márványból készült alkotás Rátonyi József szobrász müve. Jobbra Koren Istvánnak, Petőfi aszódi tanárának emléktábláját láthatjuk.

A Petőfi Múzeum állandó kiállításai:

I. terem — Petőfi Pest megyében;
II. terem — időszaki és vándorkiállítások terme;
Pince — Szőlészet-borászat eszközei;
III. terem — A Galga-völgy régészeti emlékei;
IV. terem — Galga-völgyi népviseletek

A kiállítások forgatókönyvét Asztalos István múzeumigazgató és Dr. Kalicz Nándor kandidátus, a MTA Régészeti Intézetének munkatársa írta. A művészi kiviteli terveket Dr. Boreczky László, a kiállításokat Bánkuti Albin és csoportja, a Központi Múzeumi Igazgatóság dolgozói készítették.

I. terem — Petőfi Pest megyében

A kiállításon a jelenlegi Pest megye Petőfi-emlékhelyeit, a költőnek ezekhez a településekhez fűződő kapcsolatait mutatják be.

A bevezető tabló Petőfi és családjának Pest megyei kapcsolatait méltatja.

A szobor Rózsa Péter Petőfi-szobrának gipsz másolata.

Az üveges tárlóban előbb a Petrovics és Hrúz családok Pest megyei kapcsolataival ismerkedhetünk meg. Petrovics Tamás (a költő apai nagyatyja) aszódi mészáros 1773-ban kötött házasságot Salkovics-Kamhall Zsuzsannával. A térképen látható, hogy ezután mikor, hol élt és bérelt mészárszéket. 1791-ben kartali bérlősködése idején született István nevű gyermeke, a költő édesapja.

A Hrúz család is rövidebb-hosszabb ideig élt Pest megye településeiben. 1818. szeptember 16-án Petrovics István mészáros és bérlő Aszódon vette feleségül Hrúz János aszódi csizmadia Mária nevű leányát. Ebből a házasságból született Sándor, a költő, és öccse: István.

Petrovics István szorgalmas munkával jobb módra emelkedett. Pénzét gyermekeinek taníttatására fordította. A térképvázlat a költő iskoláit mutatja. Tanulmányi évei között az aszódi a legértékesebb, emberré formálódásában a legjelentősebb.

A pesti diákoskodás idején tanulmányaiban visszaesett Petőfi itt a keménykezű és nagyműveltségű Koren István professzor irányításával ismét jó tanulóvá küzdötte fel magát.

A bejárattal szemben, különálló üveges tárlóban láthatjuk az irodalomtörténeti és iskolatörténeti szempontból páratlanul értékes iskolai anyakönyvet, a Matriculát. Ebbe Koren tanár minden esztendőben pontosan bejegyezte a tanulók névsorát, személyi adatait, osztályzatait, a tanrendet, a használt tankönyveket. A könyv másik része az iskolai könyvtár könyvkatalógusának és kölcsönzőfüzetének szerepét töltötte be. Ennél a résznél Petőfi kézírását is megtaláljuk, mivel alkalmanként Koren professzor a könyvek iránt különösen érdeklődő diákjának átadta a könyvtár vezetését. A bemutatott régi könyvek az egykori könyvtár darabjai, amelyeket Petőfi is olvasott. Meg kell említeni, hogy a költő magyar nyelven kívül megtanulta a latin és a német nyelvet, és Aszódon kezdte meg a francia nyelv tanulását is. A tárlóban elhelyezett másik két könyv — a bejegyzés látható tanúbizonysága szerint — Petőfi egykori tulajdona.

A továbbiakban olvashatjuk az első Petőfi-verset, a „Búcsúzás"-t, és az aszódi „színésszé lenni akarására" visszaemlékező költeményt, az „Első esküm"-et. Egyébként Petőfi aszódi élményei alapján a fentieken kívül az alábbi verseket írta: A hűtelenhez, Első szerelem, Galgapartihoz, Szeget-szeggel, Tündérálom.

Petőfi Sándor életében Aszód igen fontos szerepet játszott. Ő maga írta:

Aszód—!—!—

Csak egyszer kellene ezt a szót tőlem hallanod, s azonnal kitalálnád, hogy én itt három esztendeig tanultam . . . akarom mondani: jártam iskolába.

S mily eseménydús három esztendő!

1. Itt kezdtem verseket csinálni —
2. Itt voltam először szerelmes —
3. Itt akartam először színésszé lenni."

(Úti jegyzetek, 1845.)

A továbbiakban Petőfinek egyéb Pest megyei kapcsolataival ismerkedhetünk meg.

A Bajza szerkesztette Athenaeumban 1842-ben jelent meg nyomtatásban első verse: A borozó. Ezután költői pályája szédítő gyorsasággal emelkedett a legnagyobb magasságba.

Gödöllőn két alkalommal is huzamosan időzött a költő. Itt tartózkodása idején szeretett bele a jómódú családból származó Mednyánszky Bertába. A leánykérést a gőgös apa visszautasította. E kapcsolat hatására írta Szerelem gyöngyei című versciklusát.

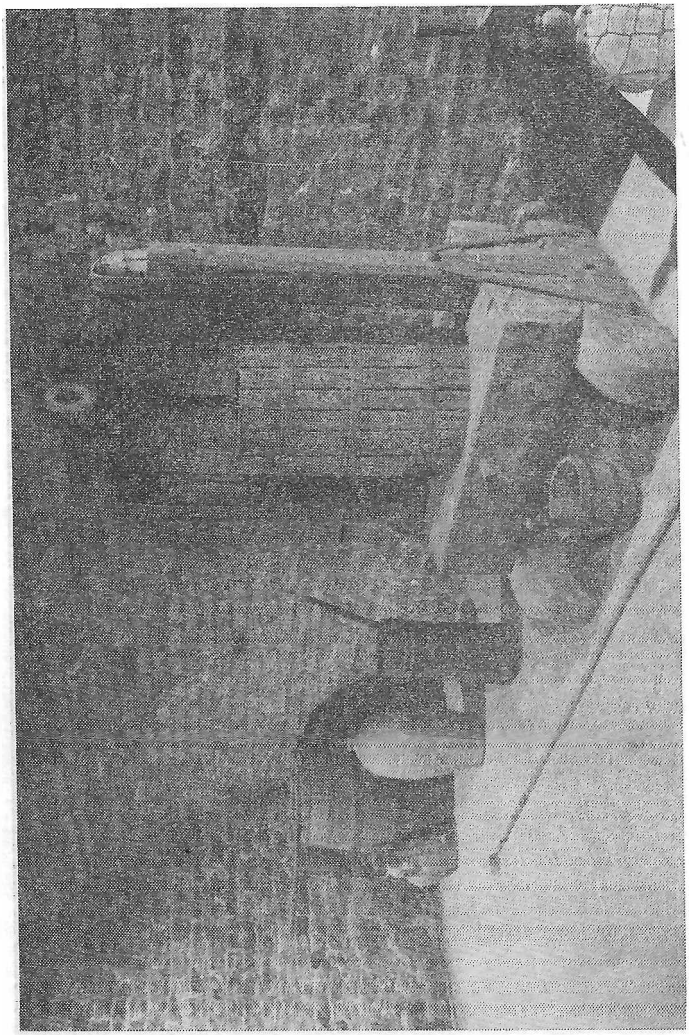

A visegrádi hajókirándulás és a pomázi hegyi túra emléke mellett érdekes epizód tápiósápi kirándulása, amikor is Vachott Sándorékat kereste fel, és mondta el az utolsó „cipruslombot" Etelka emlékére.

Szemere Pál, a jeles irodalmár Pécelen élt. Azok közé tartozott, akik először ismerték fel Petőfi költői nagyságát. A költő ezért mindig nagy tisztelettel és szeretettel írt a péceli remetéről:

„Sok van, miben büszkélkednem lehet,
De büszkeségem mindenekfelett,
Hogy, mint barátod, úgy állok szívednél,
Bár korra nézve nagyapám lehetnél.

.....

S bár késő este van már életedben,
Szemed még most is tisztán s messze lát:
Megismeréd a felhők madarát,
Kit fényes nappal sem láttak meg többen."

(Szemere Pálhoz, 1845.)

Dömsöd Petőfi Sándor életének jelentős állomása. Pálffy Albert barátjával itt töltött hetek alatt bontakozott ki forradalmi költészete, mely Levél Várady Antalhoz című költeményében látott napvilágot:

„De hinni kezdem, hogy dicső napoknak
Érjük maholnap fényes hajnalát,
Midőn a népek mind fölemelik
A föld porába gázolt fejöket,
S végigmennydörgik a föld kerekén:
Legyünk rabokból ismét emberek!"

(1846.)

Tönkrement szülei 1846-tól Vácon éltek, ahol több alkalommal meglátogatta őket.

Nagykőrösi utazását éppen úgy, mint a Kocsér melletti Kutyakaparási csárdában való megszállást versben örökítette meg.

A felsoroltakon kívül még számos helyen megfordult. Négy alkalommal látogatott el Pencre, ahol iskolatársai és az egyik nagynénje élt. Kiskunlacházán írta az „Árvalányhaj a süvegem bokrétája . . ." országszerte énekelt népdalát. Többször járt Cegléden. „Pilisen ebédeltem . . .", „Üllőn vacsoráltam . . ." „Abonyban háltam . . ." — írta. Pest megyei utazásairól a befejező tablón kaphatunk átfogó képet.

Pince

Az összekötő folyosóról balra fordulva a pincébe jutunk, ahol a Galga völgyében egykor virágzó szőlőkultúra néhány régi emlékét láthatjuk enteriőrszerű elrendezésben.

A kisméretű prés mellett a különböző nagyságú hordók, puttony, léhó, kas, fertály, csobolyó, kereplő, kapa, szőlőültető fa, lopók, kulacsok, korsók láthatók.

III. terem — Galga-völgy régészeti emlékei

Aszódon és közvetlen környékén több ezer éves múltra visszatekintő útvonalak keresztezik egymást. Már a kőkorszakban, mintegy 6000 éve erre húzódott kelet felől az ún. obszidián útvonal, amelyen a fontos vulkáni eredetű kőnyersanyagot szállították nagy távolságra. Dél felől a Tisza, Zagyva és Galga mentén szintén erre futott egy másik fontos útvonal, amelyen a kedvelt ékszernyersanyagot, a melegtengeri kagylókat szállították észak felé (kagylóút). A találkozó utak itt el is ágaztak. Az egyik Budapest irányába, a dunai átkelőhelyek felé, a másik pedig a Duna-könyöktől északra, elkerülve a dunai átkelést. Ezért Aszód az őskor több szakaszában nagyobb jelentőségre emelkedett mint a távolabbi környék, bár a Galga völgye minden korszakban folyamatosan benépesült. (Az útvonalakat a bejárattal szembeni térképvázlat mutatja be.)

Aszód múltjának nemzetközileg is legjelentősebb korszaka mintegy 5000 éve kezdődött. Az említett fontos útvonalak találkozásánál az Aszód község fölött emelkedő, s a távoli környéket is uraló dombtetőn létesült a késői kőkor egyik leghatalmasabb, több mint 20 hektár kiterjedésű települése. A több éven keresztül végzett ásatások felszínre hozták számos ház alapját, csaknem 200 sírt és a korszak több nagy jelentőségű emlékét.

A terembe belépve, a bal oldali tárlósorban találjuk meg e kor, az ún. lengyeli művelődés embereinek emlékanyagát.

Fő foglalkozásuk a földművelés és állattenyésztés volt, erőteljesen vadásztak és halásztak és főleg kereskedtek. Jól kihasználták az utak találkozásából adódó kedvező földrajzi fekvést.

A földművelésnél és a termelt növények feldolgozásánál használták a csiszolt, átfúrt kőbaltákat, kapákat, a szarvasagancsból készült csiszolt és szintén átfúrt agancskapákat, a pattintott kőpengéket, az őrlőköveket. Pattintott és csiszolt kőből, agancsból, csontból és fából készítették sokféle szerszámukat és fegyverüket.

A nők foglalkozása a szövés-fonás. A házak belsejéből és a szemétgödrökből szövőnehezékek, orsókarikák, tűk kerültek elő. A nők mestersége volt az edénykészítés is, amit iparművészeti szintre emeltek. A szabad kézzel formált edényeket karcolással és festéssel díszítették. Ennek alapján Aszódon lehetett először hitelesen megfigyelni a dunántúli (lengyeli művelődés) és a Tisza vidéki (tiszai művelődés) népesség találkozását.

A művészet önálló alkotásai a hitvilág szolgálatában állottak. A női szobrok vagy töredékeik a termékenységi varázslás és szertartások emlékeiként maradtak fenn. Valószínűleg ilyen célra készültek az állatszobrok, állatalakú edények, csörgők, állatalakú fogantyúkkal ellátott fedők és oltárok is.

Nagyon jelentős volt a halotti kultusz. A halottakat igen gondosan temették el, oldalt fekvő helyzetben, többnyire össze is kötözve. A férfiakat és nőket nemükre jellemző viseletben, használati eszközeikkel és rangjelző tárgyaikkal temették el. Mindkét nemű halottak fejét és végtagjait az élet színét képező vörös festékkel festették be.

Az aszódi késő kőkori települést kb. 350 éven keresztül egyidőben mintegy 700—800 ember lakta, favázas, tapasztott falú kis házakban.

Aszód másik nagy korszaka a bronzkor volt. A bronzkor történetét különböző népvándorlások tették mozgalmassá, és a kibontakozó új, nagy jelentőségű foglalkozási ág a fémművesség. A bronzművesség emlékeit is feltárták Aszódon és közvetlen környékén, melyből néhány szép darabot a kiállításon is láthatunk. Aszód szomszédságában, Domonyban került felszínre többek között az ország legrégibb öntőmintája, egy balta öntésére szolgáló formatöredék.

Az edénykészítés az iparművészet fellendülését hozta magával. Ekkor a festett és karcolt díszítés helyét a sötét szín, fényezett külső foglalta el, amit a plasztikusan kiemelkedő díszítések tettek változatossá.

A bronzkorban jóval kisebb számban, de szórványosan még előfordulnak az agyagból készített női szobrok, mint a vallási élet emlékei. Ezek teljesen leegyszerűsítettek, alig tűnik ki belőlük az emberi alak, díszítésük azonban a ruházatot és az ékszereket jelzi, ami világosan felismerhető. Így a korabeli női viseletet is érzékeltetik. A legszebb példányok Aszód határában kerültek elő.

A bronzkori közösségeket Aszódon egymást követően zóki, hatvani, a halomsíros és az urnasíros művelődés hagyatéka képviseli.

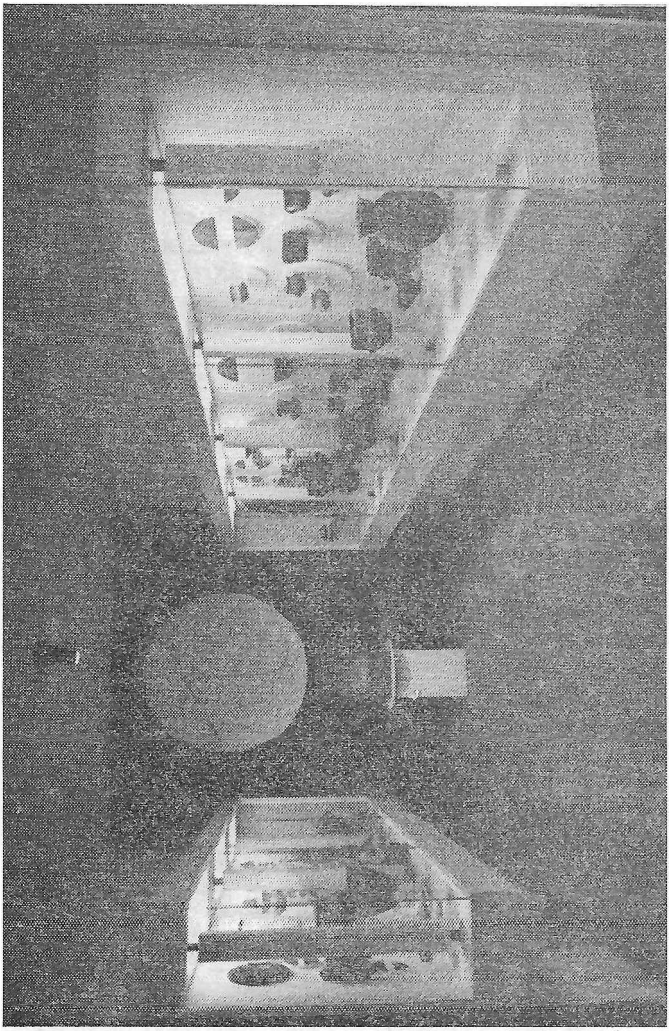

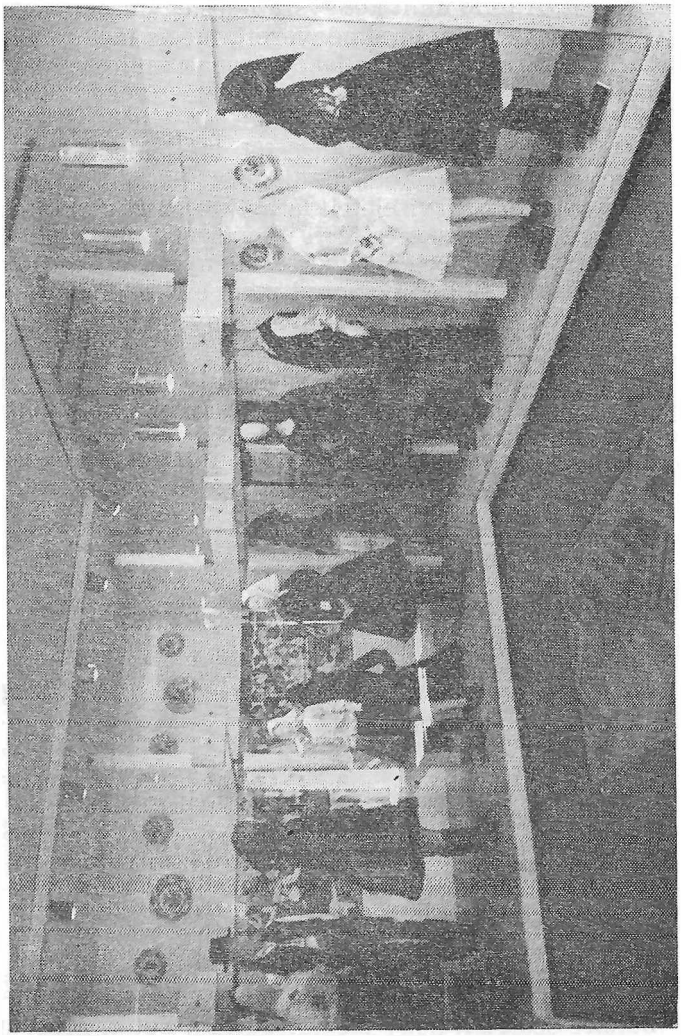

IV. terem — Galga völgyi népviseletek

A bevezető nagyméretű tabló összefoglalója megismertet bennünket a Galga menti népviseletek kialakulásával. A XVIII. századi betelepítések alkalmával a magyar lakosság mellé szlovákok és németek jöttek. Magukkal hozták viseletüket, öltözködési szokásaikat. A több mint két évszázados egymás mellett élés ugyan jelentős keveredést eredményezett, mégis még mindig jól elkülöníthető az egyes községek lakosságának múltba gyökerező jellemző viselete.

A kezdő vitrinsorban az egyes ruhadarabokat díszítő minták kialakulását láthatjuk, a fehérhímzéstől a jelenleg is használt színes díszítésig. A továbbiakban a különböző települések ma már egyre ritkábban fellelhető viseleteit láthatjuk. A megtekintés sorrendjében: turai menyecske és férfi ünnepi viselete; acsai öregasszony kékfestő ruhában; galgamácsai menyecske és leány ünnepi viselete; bagi, versegi, domonyi menyecske, domonyi férfi ünnepi viselete; püspökhatvani menyasszony; aszódi menyecske ünnepi viselete.

A háttérben Vankó Imréné Dudás Juló, Galgamácsán élő népművész, naiv festő alkotása látható. A lakodalmas jelenet a Galga vidék színpompás népviseletét érdekes látásmódban, gazdag mozgalmasságban ábrázolja.

A Petőfi Múzeum kiadványai

Múzeumi Füzetek (szerk. Asztalos István)

1. sz.		Elfogyott
2. sz.		„
3. sz.		„
4. sz.		„
5. sz.	Tanácsok a Galga völgyében az 1918—1919-es forradalmak idején	Elfogyott
6. sz.	Vezető a Petőfi Múzeum állandó kiállításaihoz	Elfogy.
7. sz.	Petőfi Aszódja — Aszód Petőfije	12,— Ft
8. sz.	Galga-völgy helynevei Pesty Frigyes Helységnévtárában	7,— Ft

U. Varga Marianna: Turai himzésminták I—II. Elfogyott

Örömünkre szolgált, hogy meglátogatta a Petőfi Múzeumot. Élményeit mondja el rokonainak, barátainak. A viszontlátásra.

FÜHRER
FÜR DIE STÄNDIGEN AUSSTELLUNGEN
DES PETŐFI-MUSEUMS IN ASZÓD

Das Petőfi-Museum in Aszód wurde am 11. Maj 1958 im Gebäude des ehemaligen Gymnasiums eröffnet. Diese Schule besuchte der grosse ungarische Dichter und Revolutionär Sándor Petőfi in den Jahren 1835—38. Hierüber informiert die Besucher jene Marmortafel, die an der Ausenwand des Gebäudes angebracht wurde.

Betreten wir das Museum, so kommen wir auf einen kleinen Verbindungskorridor. Links an der Wand sehen wir die Gedenktafel für dr. Károly Mezősi, des ausgezeichneten Petőfi-Forschers, rechts befindet sich eine Gedenktafel für István Koren, der in Aszód Petőfis Lehrer war.

Im ersten Saal links sind Manuskripte, Urkunden und verschiedene persönliche Gegenstände Petőfis aus dem Komitat Pest zu sehen. Im glasbedeckten Schaukasten befinden sich Schriften, Drucke und Gegenstände, die uns über die Beziehungen der Familien Petrovics und Hruz (Petőfis Ahnen) zum Komitat Pest, über die Schulen des namhaften Dichters sowie ausführlich über die in Aszód verbrachten drei Jahre informieren. In Petőfis Leben spielte Aszód eine bedeutende Rolle. Er selbst schrieb darüber:

„1. Hier begann ich zu dichten —
2. Hier war ich das erste Mal verliebt —
3. Hier wollte ich zum erstenmal Schauspieler werden —."

(Úti jegyzetek („Reiseaufzeichnungen"), 1845.)

Daran anschliessend können wir andere Erinnerungsstücke des Dichters aus dem Komitat Pest besichtigen.

Im Keller befiden sich Gerätschaften aus der alten Weinbaukultur der hiesigen Gegend, in der Reihenfolge geordnet, wie sie für die Arbeit benutzt wurden.

In Aszód und in seiner Umgebung, im Flusstal der Galga, lebten im Verlauf der Urgeschichte Volksgruppen verschiedene Völker eine mehr oder weniger längere Zeit. Durch regelmässige archäologische Ausgrabungen wurden Gerate und Werkzeuge der vormals hier lebenden Völker ans Licht gebracht. In den Vitrinen der archäologischen Ausstellung auf der linken Seite sind Haushaltsgegenstände und Arbeitsinstrumente der Menschen aus der Jungsteinzeit (Lengyel-Kultur) zu besichtigen. Auf der rechten Seite sind schöne Metallgegenstände und Tongefässe aus verschiedenen Kulturen der Bronzezeit zu sehen.

Im nächsten Saal können wir die schönsten Bekleidungsstücke der farbenprächtigen Volkstracht dieser Gegend bewundern. Die charakteristische Volkstracht längs der Galga entwikkelte sich aus den Trachten der hier lebenden Ungarn, Deutschen und Slowaken.

An der Wand hängt das Gemälde „Hochzeit in Galgamácsa", das die Volkskünstlerin und Malerin Frau Vankó geb. Juló Dudás schuf.

Es gereicht uns zur Ehre und Freude, das Sie das Petőfi-Museum besucht haben. Wir bitten Sie, Ihre Eindrücke Ihren Verwandten und Freunden zu erzählen! — Auf Wiedersehen!